

KIVDF
Layihənin istiqaməti:
"İctimai və dövlət maraqlarının müdafiəsi"

"Dil ədəbiyyatla, mədəniyyətə, mənəviyyatla bağlıdır, bunnarsız işə vətənpərvərlik formulu yoxdur"- söyləyən ulu öndər Heydər Əliyev yürütdüyü dil siyasetində həmişə çalışırdı ki, gənc nəsildə bu cür nəcib hissələrin təriyə edilməsi on planda olsun. Ümummülli lider ana dilini sadəcə öyrənmək deyil, onu sevməyi də tələb edirdi. Dilə münasibat Vətən sevgisidir. Bu mənada Heydər Əliyevin dillə bağlı söylədiyi bütün fikirlərdə, çıxış və məruzələrində həmişə böyük menalar duylar, müdriklik hiss edilərdi: "Öz dilini bilməyen, öz dilini sevməyen adam öz tarixini də yaxşı bilməz."

Həm nitqimizdə, həm də yazılarımızda ədəbi dilimizin tələblərinə təbə olmaq, onun qayda-qanunlarına əməl etmək hər birimizin vətəndaşlıq borcudur. Bu faktdır ki, Azərbaycan dili öz şirinliyini ilk növbədə anamızın laylalarından alıb. Həle körpelikdə, sözün nə olduğunu bilmədiyimiz çağlarda qulağımızı oxşayan səsin ahəngindəki qeyri-adi şirinlik ruhumuza axaraq bütün varlığımıza hopur. Elə buna görədir ki, insanlar arasında ünsiyyət yaradıb və vəsitiyə Ana dili deyirik. Elə qucağında böyüdüyümüz, boy-a-başa çatdırımız, daşına-torpağına vurğun kəsildiyimiz, yolunda hər cür fədakarlığa hazır olduğumuz məməkətimizi də Ana Vətən adlandıırıq. Anaya məhəbbət dili münasibəti formalasdırır, dilə münasibət işə Vətən sevgisi deməkdir. Gərekdir ki, her kəs öz doğma dilinə mükəmməl və selis danışmağı bacarsın. Bu, tamam ayrı məsələdir ki, insan nə qədər çox dil bilsə, bir o qədər yaxşıdır. Dil insan övladının ən qiymətli mənəvi sərvətidir.

Azərbaycan Memarlıq və İnşaat Universitetinin Azərbaycan dili və pedagoqikası kafedrasının müdürü, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Salatin Əhməddli tez-tez dillə bağlı müxtəlif yanaşmalardan ibarət maraqlı mövzularda kitablar nəşr etdirir. Yazı masamın üzərində müəllifin iki kitabı var: "Ana qaynaq-ulu kök" və "Sözlərin üslubi layları". Bəşər övladları arasında ünsiyyət vəsitiyə olan dilin yaranışı, insan təfəkkürünün, nitqinin formalasmasındaki yeri, keçdiyi onu müqayisəli şəkildə təhlilə çəkilib, üslubi məziiyyətləri araşdırılır. Hər iki kitab dilçilik elmimiz üçün gərəklidir. Ondan təkçə mütəxəssisler deyil, tələbələr və Azərbaycan dilinin gözəlliklərini dərindən mənimsemək istəyən hər kəs faydalana bilər.

Əvvəlcə, birinci kitab - "Ana qaynaq-ulu kök" barəsində düşüncələrimi bildirmək istərdim. Müəllif yazır: "Hər birimizi xalqımızın dili, genezisi maraqlandırır. Dünyada elə bir şüurlu insan tapılmaz ki, köküne, soyuna, kimliyinə maraqlı göstərməsin". Ana dilimizin tarixi ilə bağlı mükəmməl araşdırımlar aparan görkəmli alımlarımız dilçilik elmimizi zənginləşdirən tədqiqat və monoqrafiyaları ilə bu sahənin təşəkkül və inkişafına çalışıblar. Bu sırada Qəzənfer Kazimovun da böyük xidmətləri var. Salatin Əhməddli bu kitabında məhz Qəzənfer müəllimin tədqiqatlarında üslubi paralellərin müqayisəli təhlilini apararaq oxuculara insanın yaranışı, təfəkkürünün, nitqinin formalasması, yaşadıqları məkan və bu günkü sərhədlərə, coğrafi ərazilərə sahib durana qədər keçdiyi müxtəlif dövrlər barədə elmi qənaətlərin nəticələrini təqdim edir.

Giriş və dörd bölmədən ibarət olan ki-

Dilimiz əbədi sərvətimizdir

Dilə sevgi təkcə onu bilməkdən yox, düzgün işlətməkdən qaynaqlanır

tabda ana dilimizin mənşeyindən başlayaraq bu güne qədər keçdiyi keşməkeşli dövrlərə təkcə alim kimi deyil, əsl vətəndaş, milletinin və dilinin aşığı kimi güzgütən Salatin Əhməddli apardığı paralel təhlillərə bir çox mətbəblər qabardaraq Azərbaycan ərazilərində vahid ümumxalq türk-Azərbaycan dilinin təşəkkülündən dənmişir. Həmkarının fikirlərinə şərık çıxaraq yazar: "Qəzənfer Kazimov dilimizin inceliklərinə dərindən beled bir alim kimi yüzlərlə dil faktlarının müqayisəli təhlil və tədqiqini aparır, özündən əvvəl yaşamış tərəixçilərin fikirlərinə istinad edir, dəyərli tədqiqatlar aparmış müsəirləri olan tərəixçilərin, dilçilərin tutarlı faktlarına söyklənərək alim kimi dünya dillərinin mənşeyi məsələsinə xüsusi ənəmər vermekle yanaşı, dilimizə, tariximizə qarşı yalançı, uydurma, qərəzli, nöqsanlı, sehv araşdırılmalara da kəskin münasibətini bildirir, məntiqli, tutarlı faktlara fikirlərinin doğruluğunu isbat etmiş olur."

Mənim bir qələm əhli və vətəndaş kimi hər iki alim-həm Qəzənfer Kazimova, həm də Salatin Əhməddiyə bir təşəkkürüm

ranlıq olanlar mariqda hələ də mürgü döyürlər. Son vaxtlar bəzi tanınmışların səsənləmələrini yəqin ki, çoxumuz unutmaşıq. Milli düşmənimizi sərhəddən kənar da axtarmağa heç ehtiyac yoxdur. Adı adımızdan, soyadı soyadımızdan, amma içi, düşüncəsi qara ilanın, sari iblisin mayasından sırlənən xəyanətkarlar titib-tükənməyib ki... Ona görə də belə kitabların yazılıması çox vacib və gərəklidir. Zaman-zaman tariximiz, dilimizin mənşeyi təhrif edilməyə çalışılb, dövlətçiliyimizin düzgün öyrənilməsinə engel törədilib. İndinin özündə belə bəzi başəbəla siyasetçilər dilimizi kökündən ayırmak üçün dəridən-qabığdan çıxırlar. Tarixi gerçəklilik işə zidd konsepsiyaları heç zaman qəbul edə bilməz. Məhz Salatin Əhməddli öz kitabında dilimizin mənşeyi yolunda həqiqəti axtaran, onu elmi şəkiidə araşdırın Qəzənfer Kazimov kimi alımların yaradıcılığına müraciət edərək bu sahədə əməyi və xidməti olan alımların adlarını da rəğbətən çəkir.

Müəllifin ikinci kitabı "Sözlərin üslubi layları" adlanır. Türkiye türkləri üçün dərs vəsati kimi nezərdə tutulan yeni nəşri I Tür-

var. Bəzən qəsdən gizlədilən həqiqətləri qara gizlilərdən aydınlığa çıxararaq bir vicedən borcu kimi, cəsarətə təqdim ediblər. Sanki mənşeyi qarənləqlərə demek istəyirlər ki, sən hansı millətin, etnik qrupun nümayəndəsən özün bilərsən, mənim dilimə, millətimə toxunma. Qəzənfer Kazimov üç min il əvvələndən xalqımızın dilinin əzberi olan və müxtəlif fonetik dəyişmələrlə inkişaf edərək Azərbaycan şəhəkləne düşən Azərbaycan sözünün antik mənbələrə Atropatən, Aturpatakan, Suriya-Bizans mənbələrindən Adborbiqan, ərəb mənbələrində və şəfahi nitqde Adırbican, Azırbican, Adərbaycan şəhərlərində işləndiyini bildirir. Burada diqqət çəkən nedir? Bəzi tərəixçilər təessüf ki, adımların, dilimizin kökünü həmişə yad milletlərin tərkibinə bağlamaq istəyirdilər. Bizi hər cür xalqa birləşdirməye cəhd edənlər ne olur-olsun, təki türk olmasın niyyətlərini cidd-cəhdə həyata keçirməye çalışıblar. Nə gizlədək, bu məsələdə həmişə daha çox dilçilər, ədəbiyyatçılar çiyinlərini bu ağır yükün altına verərək dilimizin, soy-kökümüzün əsl adı uğurunda mübarizə aparıblar. Ümumülli lider Heydər Əliyevin meşhur "Biz iki dövlət, bir millət" kələmi qurbağa gölüne daş atsa da, ictimal mənşeyi qa-

koloji Qurultayı 90 illiyinə həsr olunub. Dərs vəsaitində Azərbaycan dilinin lügət tərkibindəkən sözlərin üslubi laylarından, mənə rəngarəngliyindən bəhs edilir, o cümlədən qohum dillərin öyrənilməsində uyğun xüsusiyyətlə yanaşı, fərqli cəhətlərin bariz təhlili göstərilir. Dərs vəsaitinin əsas faydalı cəhəti də məhz Azərbaycan türkəsi ilə Türkiye türkçəsində işlədilən sözlərin qarşılıqlı mənələrinin izahıdır.

Kitabın əhəmiyyətini müəllifin öz sözleri ilə açıqlamaq olar: "Azərbaycan universitetlərində təhsilə başlayan türkəyəli tələbələr üçün hazırlanmış bu dərs vəsaiti funksional üslublar üzrə tərtib edilmiş, müasir Azərbaycan ədəbi dilindən səciyyəvi nümunə - mətnlər verilərək onların fonetik, leksik və nüyyəyen dərəcədə qrammatik təhlili aparılmışdır. Azərbaycan dilinin, yaxud Azərbaycan türkçəsinin Türkiye türkçəsinə çox yaxın olduğu nəzərə alınaraq diqqət hər şeydən əvvəl fərqli cəhətlərin öyrənilməsi üzərində cəmləşdirilmişdir". Dərs vəsaitində sözün mətnləndən xaric, static mənəsi ilə yanaşı, müxtəlif funksional üslublara aid mətnlərdəki stilistik mənə nüanslarına, rəngarəngliyinə də diqqət yetirilmişdir. Məsələn, "Bədii üslub" adlanan bölmədə müəllif bu üslubu ənənəvi olaraq

■ Flora XƏLİLZADƏ
əməkdar jurnalist

poeziya, nəşr və dram dili kimi səciyyələndirərək nümunə və sözlükə oxucusuna təqdim edib.

İkinci bölmədə işə "Elmi üslub" şərh olunub. Təbii ki, bu uslubun əsas növü - humanitar, təbiət, texniki elmlərin dillerinin oxşar, fərqli cəhətləri var. Xüsusi ilə də hər bir elmin özüne məxsus terminləri, ifadə formaları mövcuddur. Müəllif yənə də nümunə və sözlükler vasitəsi ilə bu uslubun da əsas xüsusiyyətlərini təhlil süzgəcindən keçirib.

"Publisistik üslub" adlanan III bölmədə bu sahənin məhz bədii, elmi siyasi növleri də enənəvi olaraq nümunə və sözlükə izad edilib. Ve nəhayət, "Rəsmi - işgūzər üslub" adlanan IV bölmə. "Bu, rəsmi-hüquqi münasibətləri tənzimləyən dəqiq, konkret, aydın (obrazsız), qeyri-emosional nitq təzahürürdür" (S.Əhməddli). Bu uslubun həm rəsmi, həm də işgūzər növü arasında da müyyən fərqlər mütəqəddir. "Rəsmi dil öz müstəqil dövlətini qurmuş və inkişaf etdirilmiş xalqın dilidir. Azərbaycan Respublikasının rəsmi dili - dövlət dilidir. Bu dilde qanunlar qəbul edilir, fərمانlar, sərəncamlar, əmrlər verilir". İşgūzər dil işə rəsmi dildən fərqli olaraq fərdi səciyyə daşıyır: "İşgūzər dil-üslubun müxtəlif növleri - ərizə, protokol, arayış və s. vərdir ki, hər biri qanunla müyyənmiş formalardan ibarətdir. Əks etdirilən məlumat nə qədər fərqli olsa da, dil-üslub, forma modeli dəyişməzdir. "Nəhayət, sonuncu bölmədə "Məşət üslubu"ndan bəhs edilib. Bu, adətən şifahi nitqlə bağlıdır. Hər bir kəsin danışığı onun mədəni səviyyəsini ehtiva edir. Ədəbi dil normalarına riayət etməklə bərabər, xalq danışq dilindən de istifadə olunur.

"Azərbaycan dilinin qloballaşma şəraiti"ndə zamanın tələblərinə uyğun istifadəsinə və ölkədə dilçiliyin inkişafına dair Dövlət Proqramı"nda deyilir: "...Gənc nəsilin ana dilinə sevgi və hörmət ruhunda təribyə olunması, ədəbi dilin normalarına ciddi surətdə əməl edilməsi, o cümlədən dilçilik minütələrə sahələri üzrə yüksək ixtisaslı kadrların hazırlanması dövrün tələbi olaraq qalır". Bu mənada Salatin Əhməddlinin hər iki kitabı dilimizi müxtəlif öyrənmək, sevmek və ondan düzgün istifadə etmək üçün faydalı və gərəklidir. Dilə sevgi təkcə onu bilməkdən yox, düzgün işlətməkdən qaynaqlanır. Mənəvi sərvətimiz olan ana dilimizin keşiyində dayanmaq işə hər birimizin əbədi borcludur.

**Azərbaycan Respublikası Prezidenti
yanında Kütəvi İnformasiya
Vasitələrinin inkişafına Dövlət
Dəstəyi Fondu**nın maliyyəsi
əsasında hazırlanıb.